

I. K. Ranger, Sv. Ana, Josip i djevojčica Marija, detalj. Klenovnik, župna crkva Sv. Trojstva
I.K. Ranger, St. Ann and Mary as a girl, detail. Klenovnik, Holy Trinity parish church

Mirjana Repanić-Braun

Arhiv za likovne umjetnosti HAZU

Oltarne slike Ivana Krstitelja Rangera u crkvama i kapelama u Klenovniku i Donjoj Voći

Izvorni znanstveni rad – Original scientific paper
predan 10. 12. 1994.

Sažetak

Najpoznatiji slikar koji je u razdoblju baroka živio i djelovao na području kontinentalne Hrvatske bez sumnje je pavlin Ivan Krstitelj Ranger koji je kasnobaroknim manirizmom - kako u zidnom, tako i štafelajnom slikarstvu - obilježio cijelu generaciju pavlinskih slikara i njihova djela sve do kraja XVIII. stoljeća. Virtuoznost njegova stila obilježena vještim kompozicijama i impostacijama likova, lakim potezima kista, svijetlim koloritom kojim usredotočuje pozornost promatrača na plasticitet forme, te karakterističnom tipologijom likova čini prepoznatljivim mnogobrojna mu atribuirana djela.

Pored već poznatih, Rangeru atribuiranih tabelarnih slika, Rangeru na temelju stilske, morfološke i tipološke komparativne analize sa sigurnošću možemo pripisati šest oltarnih slika koje se nalaze u crkvama i kapelama u Donjoj Voći i Klenovniku. Sliku Nevjernog Tome s Kristom naslikao je Ivan Ranger 1736. godine za glavni oltar kapele Sv. Tome u Donjoj Voći. Kao i sva ostala djela, i tu sliku umjesto potpisom obilježio je samo njemu svojstvenim izražajnim fizionomijama i ekspresivnim gestikulacijama. Bliske voćanskoj slici u svim elementima forme su oltarne pale s prikazima Raspeća i Bogorodice s Djetetom i Sv. Elizabetom na pobočnim oltarima u dvorskoj kapeli u Klenovniku, kao i ovali s prikazima Sv. Marije Magdalene i Žalosne Bogorodice na njihovim atikama. Obilježja tih radova - tipologija gotovo krhkih likova, tjelesnost kojih grade draperije slikane s mnogo više grafizma, a manje taktinog plasticiteta kakvog nalazimo na Rangerovim djelima nastalim 40-tih godina - govore u prilog datiranju u razdoblje između 1738. i 1739. godine. U četvrtom desetljeću nastala je i oltarna pala Sv. Ane na desnom pobočnom oltaru obližnje klenovničke župne crkve Sv. Trojstva, za opremanje koje su, kao i u dvorskoj kapeli, bili zaslužni vlasnici imanja grofovi Drašković. Osim oltarne pale s prikazom Nevjernog Tome, koja je nedavno restaurirana, sve spomenute slike su manje-više tijekom vremena nestručno popravljane, ali ni jedna nije toliko uništena kao slika Sv. Martina biskupa nad glavnim oltarom župne crkve posvećene istom patronu u Donjoj Voći. Sudeći prema monumentalno koncipiranoj figuri sveca u biskupskom ornatu, koji visinom zaprema gotovo cijelu visinu kadra, a volumenom dominira slikanim prostorom, slika Sv. Martina mogla bi se svrstati među zrele Rangerove radove.

Najpoznatiji slikar koji je u razdoblju baroka živio i djelovao na području kontinentalne Hrvatske bez sumnje je pavlin Ivan Krstitelj Ranger, koji je kasnobaroknim manirizmom - kako u zidnom, tako i štafelajnom slikarstvu - obilježio cijelu generaciju pavlinskih slikara i njihova djela sve do kraja XVIII. stoljeća. Virtuoznost njegova stila obilježena vještim kompozicijama i impostacijama likova, lakim potezima kista, svijetlim koloritom kojim usredotočuje pozornost promatrača na plasticitet forme, te karakterističnom tipologijom likova čini prepoznatljivim mnogobrojna mu atribuirana djela.

Iako značajniji dio Rangerova opusa nalazi mjesto na svodovima i zidovima crkava i kapela, a veliki iluzionistički ciklusi zanimljive ikonografije čine krunu njegova plodnog stvaralaštva i opće mjesto prepoznavanja, i oltarne pale iz kista darovitog pavlina značajna su pojava u sakralnom štafelajnom slikarstvu tijekom prve polovice XVIII. stoljeća. Rođeni Tirolac mogao je u mladosti upoznati razvijenu tradiciju sakralnog baroknog slikarstva u kojem su se zrcalili raznorodni stilski utjecaji - od južnonjemačkoga do talijanskoga i za Tirol osobito značajnog venecijanskoga baroka. Prepoznatljiv barokni stil insbruškoga slikara Kaspara Waldmanna (1657-1720),¹ iz poznate slikarske obitelji podrijetlom iz Freiburga, mogao je biti jedan od poticaja stvaranju Rangerova osebnog stila, ako ne u gradnji kompozicije, onda u izboru vedrog kolorita i suzdržanosti u tretmanu svjetlosnih kontrasta kojima se priklanja nježnom sjenjenju forme.

U Rangerovu opusu, osobito u kasnijim radovima, uočljivi su također i karakteristični elementi stila - svijetla paleta, samostalnost korpulentnih figura izražajnih impostacija i gesta - provenijenciju kojih nalazimo u rimskom baroknom slikarstvu tijekom prve polovice XVIII. stoljeća, a odraz u djelima Rangerovih suvremenika aktivnih na području Štajerske, poput malo starijeg Martina Altomonteja (Napulj, 1657 - Beč, 1754) kojem je blizak u tretmanu forme, a donekle i tipologiji likova muških svetaca.² Pored već poznatih, Rangeru atribuiranih tabelarnih slika - od onih na korskim klupama crkve Sv. Marije u Lepoglavi, dinamičnog prikaza *Mučeništva Sv. Lovre* i virtuozno izvedenog *Sv. Augustina* iz Dijecezanskog muzeja u Zagrebu, do oltarnih pala poput slike *Sv. Obitelji* s glavnog oltara crkve Sv. Marije Koruske u Križevcima ili prozračne kompozicije *Bezgrešne Bogorodice*; da nabrojim samo neke - Rangeru možemo pripisati još nekoliko oltarnih slika koje se nalaze u crkvama i kapelama u Donjoj Voći i Klenovniku.

Sliku *Nevjernog Tome s Kristom* naslikao je Ivan Ranger 1736. godine za glavni oltar kapele Sv. Tome u Donjoj Voći.³ Kao i sva ostala djela, i tu sliku umjesto potpisom obilježio je samo njemu svojstvenim izražajnim fizionomijama i ekspresivnim gestikulacijama Krista i radoznalog apostola. Dinamika prizora, izražena širokim zamascima pokrenutih likova smještenih u slikani prostor određen arhitektonskim kulisama, podržana je tretmanom svjetla i komplementarnim odnosima boja među kojima se kao najznačajniji koloristički akcent izdvaja cinober crvena tkanina Kristova plašta. Njegovo tijelo izduženih proporcija, naslikano upravo začudnom lakoćom u duhu kasnobaroknog manirizma, plastično je modelirano mekanim stapanjima svjetla i sjene. Na njemu ujedno počiva i jedini svjetlosni akcent unutar same kompozicije negirajući u osnovi simetričan razmještaj likova na rubu slikanog prostora.

Sukladno ikonografskoj temi, mnogo naglašenijim svjetlosnim kontrastima animirana je kompozicija *Raspeća* na oltaru Sv. Križa dvorske kapele Sv. Antuna u Klenovniku. Podudarnosti u morfologiji i tipologiji na dvjema oltarnim palama, vjerojatno bliskim vremenom nastanaka, izrazite su. Izmučeno razapeto tijelo istegnutog toraksa i samrtnim grčem izbačenog grudnog

I. K. Ranger, Nevjerni Toma. Donja Voća, kapela Sv. Tome (foto: Miroslav Dvorščak)
I.K. Ranger, Doubting Thomas. Donja Voća, St. Thomas chapel (photo: Miroslav Dvorščak)

I. K. Ranger, Raspeće. Klenovnik, dvorska kapela Sv. Antuna
I.K. Ranger, Crucifixion. Klenovnik, The Court chapel of St. Anthony

I. K. Ranger, Raspeće, detalj. Klenovnik, dvorska kapela Sv. Antuna
I.K. Ranger, Crucifixion, detail. Klenovnik, The Court chapel of St. Anthony

koša, na kojem ganutljivo počiva pognuta glava, u osnovnim formama jednako je Kristovu tijelu na slici u kapeli Sv. Tome. Ali dok gotovo difuzno svjetlo na voćanskoj kompoziciji unatoč blijedom inkarnatu naglašava jedar plasticitet muskulature, brza izmjena svjetla i sjene na klenovničkoj oltarnoj pali rasteče volumen na dramatičan način. Tipično rangerovska Marija Magdalena pod drvetom središnje postavljenog, visoko podignutog raspela i Kristov korpus povezani su kretanjem svjetla u jedinstvenu cjelinu punu teatralnosti, sažetu u prednjem planu prikaza. Plavičasti slikani prostor u pozadini otvara se u dubinu lirskom vedutom nad čijim se niskim horizontom nadvijaju oblaci, među kojima lebde anđeli, gotovo simetrično razmješteni sa strana Kristova tijela. Oni se tipologijom jasno ne nadovezuju na slikarev uobičajeni kanon, pa je moguće pretpostaviti da su rad nekog od njegovih pomoćnika ili pak da su djelomice izmijenjeni naknadnim retušima inače vidljivim po cijeloj slikanoj površini. Koloristički se na toj oltarnoj pali uz bjelokosne i blijedoružičaste nijanse inkarnata izdvajaju tonovi samo triju boja: plave, crvene i smeđe, čime je, više nego u mnogim drugim Rangerovim djelima, naglašena uloga svjetla u gradnji kompozicije.

Oltar na kojem se slika nalazi postavljen je 1737/38. godine, kao i preostala dva u dvorskoj kapeli, a dala ih je postaviti grofica Katarina Drašković, rođena Brandis, o čemu svjedoči zapis vizita-

tora Sigismunda Sinersperga iz 1738. godine,⁴ kao i natpiskronogram na kartuši u zoni gređa nad oltarnom palom:

CHRISTO AGONISAN TI CHATARINA DRAS KO VICH A BRANDIS, HOC, CE OPVS PROPRIIS SVIS EXPENSIS CONSECRAVIT.

Budući da se u kanonskoj vizitaciji 1738. godine izričito ne spominju slike na novopostavljenim pobočnim oltarima,⁵ što navodi na pretpostavku da one još nisu ni bile postavljene, a kronogram, kao i onaj na oltaru Majke Božje (Sv. Marije Magdalene):

REGINA COELI SVCCVRAE CHATA RINAE DRASKOVICH, PROGENITAE A BRONDIS, QVAE TIBI, HOC OPVS, PRO PRIO AERE, PIE OBTV LIT,

navodi godinu 1741. kao godinu posvete oltara, razdoblje između dva datuma okvirno određuje vrijeme nastanka samih slika. Njihova obilježja - tipologija gotovo krhkih likova, tjelesnost kojih grade draperije slikane s mnogo više grafizma, a manje taktinog plasticiteta kakvog nalazimo na Rangerovim djelima nastalim 40-tih godina - govore u prilog datiranju u razdoblje između 1738. i 1739. godine.

I. K. Ranger, Bogorodica s Djetetom i Sv. Elizabetom. Klenovnik, dvorska kapela Sv. Antuna

I.K. Ranger, Madonna with Child and St. Elizabeth. Klenovnik, The Court chapel of St. Anthony

Upravo ti elementi forme evidentni su na oltarnoj pali koja u klasičnoj baroknoj dijagonalnoj kompoziciji ujedinjuje likove na tronu ustoličene *Majke Božje s Djetetom* na krilu i okrunjene svete u redovničkom habitu koja klečeći prima od Bogorodice franjevački pojas. Najvjerojatnije je da lik svete utjelovljuje Sv. Elizabetu Portugalsku, pranećakinju Sv. Elizabete Tiriške, iako taj prikaz ne odgovara u potpunosti stereotipnoj interpretaciji njezina lika. Kruna na glavi govori ipak o njezinom kraljevskom podrijetlu, habit i uže sa čvorovima o pristupanju samostanskom redu klarisa i franjevačkom trećem redu, a vaza s ružama stoji umjesto tradicionalne košarice, simbola Elizabetine vjernosti i nevinosti. Uloga svjetla na toj slici nije toliko kao na prethodnoj slici podređena dinamiziranju kompozicije jer je dinamika ostvarena koloritom i gradnjom kompozicije - smještanjem likova po prostorno, premda neznatno razvijenoj dijagonali i razbijanjem monotonije enterijera simbolično naznačenom prožimanju nebeskog i zemaljskog prostora u pozadini lijevo gdje se uzdižu rahli oblaci s krilatim anđeoskim glavicama. Svjetlu je tu dodijeljena opisna uloga - ono se širi jednoliko, ističući sumarne volumene glatkih tipiziranih lica, uplićući se sa sjenama u plastičnu igru nabora.

Prikazi na ovalima smještenim visoko u zoni oltarnih atika - *Sv. Marije Magdalene*, na oltaru *Majke Božje* i *Žalosne Bogorodice*, na oltaru Sv. Križa, poetične su vizije svetica pokrenutih gestama

Sl. 5. I. K. Ranger, Žalosna Bogorodica. Klenovnik, dvorska kapela Sv. Antuna

I.K. Ranger, The weeping Mary. Klenovnik, The Court chapel of St. Anthony

koje odražavaju božansko nadahnuće. Iako malih dimenzija, djeluju monumentalno zapremajući široko razvijenim masama tijela i naborima uzgibane draperije gotovo cijeli prednji plan. Iza otvorenih i razlomljenih kontura likova na obje slike otvaraju se dijagonalno u dubinu kolorističke vedute s minuciozno slikanom štafažnom arhitekturom. Kromatski tople i razigrane, te slike svim obilježjima forme i stila, te kvalitetom izvedbe bez sumnje također pripadaju Rangerovu opusu i zaokružuju u jedinstvenu stilsku cjelinu dva pobočna oltara koji su pandani i po skulpturama koje ih rese, te po cjelokupnom repertoaru rezbarenih dekorativnih elemenata.

Za opremanje nekadašnje kapele kameničke župe, a danas župne crkve Sv. Trojstva kvalitetnim inventarom zaslužni su također grofovi Drašković koji su kao kolatori skrbili o njoj od vremena izgradnje 1726. godine.⁶ Dok se za glavni oltar zna godina nastanka jer je ona zapisana kronogramom na štitovima ukomponiranim u dekorativna oltarska krila, za datiranje pobočnih oltara treba se osloniti na vrstu ornamentalne dekoracije i arhitektonsku konstrukciju, budući da u kanonskim vizitacijama ne postoji podatak o njihovoj postavljanju. Datiranje u četvrto desetljeće XVIII. stoljeća⁷ savršeno se poklapa s vjerojatnim vremenom nastanka oltarne pale na desnom pobočnom oltaru koja prikazuje *Sv. Anu, Josipa i djevojčicu Mariju*. Dijagonalno građena kompozicija i koncepcija slikanog prostora naznačenog štafa-

I. K. Ranger, Sv. Marija Magdalena. Klenovnik, dvorska kapela Sv. Antuna
I.K. Ranger, St. Mary Magdalen. Klenovnik, The Court chapel of St. Anthony

I. K. Ranger, Sv. Ana, Josip i djevojčica Marija. Klenovnik, župna crkva Sv. Trojstva
I.K. Ranger, St. Ann and Mary as a girl. Klenovnik, Holy Trinity parish church

žnom arhitekturom u pozadini neposredno se nadovezuje uz prije spomenutu klenovničku sliku. Dijagonala se i tu penje slijeva nadesno i završava u teškom baršunu zavjese u gornjem desnom dijelu kompozicije. Kretnje su smirene, boje suzdržane, utemeljene na gami sivoplavih, plavih, zelenih i oker smeđih tonova s jedinim naglaskom cinober crvene tkanine zavjese.

Paralele za lica koja gledamo na toj slici nije teško pronaći u Rangerovoj galeriji likova. Duge povijene nosove nad sitnim ustima i istaknutim bradama, teške vjeđe nad plastično istaknutim očima, visoko postavljene grudi, vretenaste šake završene dugim povijenim prstima zajednički su prototip. Način slikanja odjeće s karakterističnim nabiranjem draperije nad podlakticama, ritmičnom izmjenom glatko napetih površina istaknutih svjetlosnom modelacijom i bogatije nabranih dijelova koji je pokreću također je opće mjesto slikareva morfološkog vokabulara.

Osim oltarne pale s prikazom *Nevjernog Tome*, koja je nedavno restaurirana, sve spomenute slike su manje-više tijekom vremena nestručno popravljane, ali ni jedna nije toliko uništena kao slika Sv. Martina biskupa nad glavnim oltarom župne crkve posvećene istom patronu u Donjoj Voći, nedaleko od kapele Sv. Tome. Za crkvu Sv. Martina, koja je bila pod patronatom plemićke obitelji Vragović,⁸ Ivan Krstitelj Ranger naslikao je 1749. ili 1751.

godine vjerojatno svoju iluzionističku fresku *Četiri posljednje stvari* uz koju su prikazani prizori iz Starog zavjeta, te portreti crkvenih otaca i evanđelisti.⁹

Sudeći prema monumentalno koncipiranoj figuri sveca u biskupskom ornatu koji visinom zaprema gotovo cijelu visinu kadra, a volumenom dominira slikanim prostorom, slika Sv. Martina mogla bi se svrstati među zrele Rangerove radove, između 1742. godine, kada je crkva dobila novi svod¹⁰ i 1749. godine (1751), kada je Ranger dovršio oslikavanje jednog dijela svoda. Nažalost o izvornom izgledu slike, njezinom koloritu, tretmanu svjetla i slikanju draperije ne može se ništa kazati jer su skriveni pod debelim slojem preslika, i da nije toliko karakterističnog lica, proporcije i impostacije lika nikada ne bismo znali da je ta, nekada oltarna pala bila Rangerov rad.

Dugo i plodno razdoblje stvaralaštva Ivana Krstitelja Rangera na šarolikoj sceni sakralnog baroknog slikarstva u sjeverozapadnoj Hrvatskoj rezultiralo je autohtonim opusom zamjetne kvalitete i ujednačenosti morfoloških i tipoloških obilježja, uz istovremeno bogat i inventivan repertoar ikonografskih programa i samostalnih prikaza, koji ne zaostaje za istovremenim stilskim trendovima srednjoeuropskog kulturnog kruga.

Bilješke

- 1
M. Mirković, *Ivan Krstitelj Ranger i pavlinsko slikarstvo, Kultura pavlina u Hrvatskoj*, Zagreb, 1989, str. 133.
- 2
Altomonte se školovao u Rimu kod G. B. Gaullija; temeljem njegova djela apsorbirao je utjecaj Carla Marattija. Njegove radove nalazimo i u obližnjoj Sloveniji. Usp.: F. Stelle, *Monumenta artis slovenicae II*, Ljubljana, 1938, str. 16.; K. Woisetschlaeger, *Meisterwerke der Barockmalerei*, Wien, 1961, str. 14-19.
- 3
Kanonske vizitacije, Arhidakonat Zagorje, knjiga 22/IV, god. 1736, str. 478.: »*Hac capella in bona clausura sub bono tecto, et coemeteris bene munita reperit ab ultima visitatione accessit Altare majus novum cum Nova Imagine.*«
- 4
D. Baričević, *Pregled spomenika skulpture i drvorezbarstva 17. i 18. stoljeća u sjevernom dijelu Hrvatskog zagorja*, Ljetopis JAZU, br. 75, Zagreb, 1971, str. 534.: »*Cujus Capellae Eccellma Dna Comitissa curam singularem gerit.*«
- 5
Kanonske vizitacije, Arhidakonat Zagorje, 1726-1749, knj. 22/IV, str. 324.: »...*Capella Scti Antonii in Arce Klenovnik, quia filialis est, post ultimam visitationem factae sunt de novo Arae 3, ..., In Corpore Capella ad partem Evangelii est Ara Sctae Crucis Arcularii operis inaurata, depicta ad partem Epistolae Sctae MARIA Magdalenae similis operis.*«
- 6
D. Baričević, o.c., str. 532.
- 7
D. Baričević, o.c., str. 533; Brigu oko nabavke pobočnih oltara vodio je upravitelj klenovničkog dvorca Josip Trantner. Jedno vrijeme u crkvi se na mjestu sadašnjeg oltara Sv. Franje Ksaverskog nekada nalazio stari oltar Sv. Križa iz dvorske kapele Sv. Antuna. Godine 1738. tek je započeta izrada oltara Sv. Ane.
- 8
Kanonske vizitacije, Varaždinski arhidakonat, knjiga 167/VIII, 1735. godina, str. 435.
- 9
M. Mirković, o.c., str. 156; Godina nastanka freske zapisana je kronogramom koji, ovisno o različitom očitavanju istaknutih slova, daje 1749. ili 1751. godinu.
- 10
Kanonske vizitacije, Varaždinski arhidakonat, knjiga 167/VIII, 1742. godina, 537. str.: »*Anno 1742. die 20. mensis 9bris visitavi Parochialem Ecclesiam S. Martini Eppi in Voča fundatam, quam totam muratam, sub noviter erecto fornice mundam invenio...*«

Summary

M. Repanić Braun

Altar-Pieces by Ivan Krstitelj Ranger in the Churches and Chapels in Klenovnik and Donja Voća

The most acknowledged baroque painter who lived and worked on the territory of the Continental Croatia was doubtlessly Ivan Krstitelj Ranger, a Pauline, whose late-baroque Mannerism in the fresco-as well as in easel painting marked the whole generation of the Pauline painters and their works up to the 18th century. Virtuosity of style endowed by the refinedly composed and installed figures, soft brush strokes, light colour by which the watcher's attention is drawn to the obtained plasticity of forms, typology of characteristic figures renders his oeuvre recognizable so that many a painting has been attributed to this painter.

On the basis of stylistic, morphological and typological comparative analysis, we are in position to add, beside the already known Ranger's canvases, some new ones, namely six altar-pieces in the churches and chapels in Donja Voća and Klenovnik. The painting of »Doubting Thomas« was painted by Ivan Ranger in 1736. for the main altar of St. Thomas chapel in Donja Voća. Instead of signing this and all the other of his paintings, he marked it with his proper and distinctive physiognomies and expressive gestures. Close to the painting in Voća, through the elements determining the form, is the painting of »Crucifixion« and »Madonna with Child and St. Elizabeth« on the lateral altars in the Court chapel in Klenovnik, as well as the two ovals with scenes of »St. Mary Magdalen« and the »Weeping Mary« on their attics. Characteristics of the mentioned paintings – typology of almost fragile figures, whose corporeity is expressed by the draperies painted with more graphism and less tactile plasticity, belong to the period of forties, so that our datation calls to the years between 1738 and 1739. The pala representing St. Ann, on the right lateral altar of the Klenovnik St. Trinity church was painted in the fourth decade, and family Drašković furnished the mentioned church together with the Court chapel. Except the altar pala representing »Doubting Thomas« recently restored, the rest of the mentioned pictures in the course of time were to a smaller or larger degree unprofessionally repaired but none of them was as devastated as the painting representing St. Martin, the bishop, on the main altar of the parish church dedicated to the same patron in Donja Voća.

Judging by the monumentally conceived Saint's figure – the bishop in his robes dominates and covers almost the entire space of the painted surface – this work can presumably be listed among the mature works of I. Ranger.